

เทศน์เช้า วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๔๗

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

คนเรานะ ถ้าเกิดมาไม่ผ่านวิฤติมา ชีวิตบางคนมันก็แบบว่าไม่เข้มข้น ชีวิตของคนจะเข้มข้นต้องผ่านวิฤติผ่านประสบการณ์ต่างๆ มา แล้วชีวิตของคนจะเข้มแข็งเข้มข้นด้วยเข้มแข็งด้วย แต่อันนี้มันก็อยู่ที่อำนาจวาสนา ถ้าคนสร้างมาดีนะ ชีวิตนี้จะราบเรียบจะมีความสุขมากไปตามประสาบุญกุศลที่สร้างมา

แต่บางคนก็เจอประสบอุปสรรคมหาศาลเลยนะ แต่ถ้าการผ่านอุปสรรคนี้ ผ่านอุปสรรคของชีวิตไป ชีวิตที่เหลือนี้มันจะเบามากเลยนะ ถ้าเราผ่านอุปสรรค ผ่านการต่อสู้มา สิ่งที่เหลือต่อไปชีวิตเราจะเข้าใจกับชีวิตมาก นี่เราเห็นแต่อุปสรรคในปัจจุบันนะ นี่เป็นเรื่องของวัตถุ เป็นเรื่องของโลก สิ่งที่เป็นโลกมันจะเป็นสภาวะแบบนั้น

แต่ถ้าเป็นเรื่องของศาสนา ศาสนาสอนเรื่องหัวใจ เพราะหัวใจนี้สมบุญสมบັນมาก ร่างกายหนึ่งชีวิตทุกคนว่าสมบุญสมบັນมาก เกิดมาตั้งแต่เป็นเด็ก ผิพรรณเด็กๆ ผิพรรณผ่องใส แล้วก็เกิดเป็นวัยรุ่น เจริญเติบโตเป็นวัยรุ่น แล้วก็จะต้องเป็นคนแก่คนเฒ่าไป คูสิ มันชราคร่ำคร่าไป เราเห็นสภาวะชีวิตนี้อย่างนี้มันเป็นเวลายาวนาน แต่หัวใจมันสมบุญสมบັນกว่านั้น

การผ่านวิฤติคือการเกิด สิ่งที่เกิดมานะ คนเราเกิดมานี้ผ่านวิฤติทั้งแม่ทั้งลูก จะต้องวิฤติแล้วคลอดออกมา ผ่านออกมาจากการชีวิตเกิดขึ้นมา วิฤติอันนั้นมันจำไม่ได้ สิ่งที่ไม่ได้แล้วสิ่งนี้เป็นผลของวิฤติ เพราะวิฤติเป็นแบบนี้ ชีวิตต้องสมบุญสมบັນเป็นแบบนี้ เราเลยเห็นเป็นเหมือนกับสภาวะที่ต้องยอมจำนน มันเป็นสภาวะแบบนั้น วิฤติอันนั้นถ้าเราเอามาคิดนะ เอามาพิจารณา เห็นไหม

ถ้าผู้ที่ปฏิบัติกลัวการเกิดมาก การเกิดมาเกิดแล้ว คนเกิดมาแล้วต้องตายทั้งหมด สิ่งที่ยังไป เราจะไปเจอวิฤติอีกหนหนึ่งต่อเมื่อเราจะไปผจญกับความตาย สิ่งที่เราผจญกับความตาย ถ้าเรามีชีวิตเรามีความรู้สึกละเอียด เราจะมีความทุกข์มาก แต่ถ้าคนมีบุญ คนที่

สร้างสมของเขามานี้ เขานอนของเขาไปนะ แล้วกลับไปเฉยๆ นี่การตายโดยที่ไม่ต้องผ่านวิภวติ มันเป็นการอำนาจวาทนาของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน

แต่บางคนต้องผ่านประสบการณ์ ต้องผ่านความเจ็บปวด ต้องผ่านสิ่งต่างๆ การขณะที่ผ่านความเจ็บปวด เพราะอะไร? เพราะเรารู้ใจ สิ่งที่เราเผชิญกับเหตุการณ์ที่เผชิญหน้า เช่น เราเผชิญกับอุปสรรคสิ่งใดอยู่นะ ถ้ามันเป็นการเผชิญหน้ากันอยู่นี้ มันต้องใช้ความคิด มันต้องใช้สติ มันต้องใช้ความยับยั้ง

นี่ก็เหมือนกัน ในเมื่อเราจะต้องพลัดพราก เราต้องตายไป แล้วมันก็ยังไม่ตายไป ความลังเล ความอาลัยอาวรณ์ มันจะทักตื้อใจเข้าไปตลอดเวลา สิ่งที่คุณเขาหลับแล้วเขาตายไปแล้ว เขาผ่านวิภวติของเขา ผ่านอุปสรรคของเขา แต่เขาก็ผ่านของเขาไป นี่ก็คือชีวิตชีวิตๆ หนึ่งในสิ่งที่เราประสบพบเห็นในชีวิตของโลก

ชีวิตของโลก เห็นไหม ถ้าเราเอาตัวนี้เป็นตัวตั้ง เราจะคิดว่าชีวิตนี้คืออะไร ชีวิตนี้ผ่านอุปสรรคอะไร สิ่งที่เหลือนี้มันเป็นเรื่องที่ว่ามันเป็นกำไรของเราทั้งหมด กำไรคืออะไรเรารู้จักชีวิต เรารู้จักความเป็นไปของโลกเขา ชีวิตนี้ของโลกเขา สิ่งของโลกเขา เห็นไหม เรามีเงินมีทองเราจะซื้อความสะดวกสบายขนาดไหนเราก็ซื้อสิ่งนั้นมาปรนเปรอเราได้ เราจะสร้างบ้านของเราขนาดไหน เราจะทำสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดไหน มันสะดวกแต่ร่างกาย ถ้ามันมีความทุกข์ในหัวใจมันร้อนมาก

แต่ถ้าเรามีศีลมีธรรมขึ้นมา มันจะอยู่ที่ไหนก็แล้วแต่ เราเอาสิ่งนี้มาใคร่ครวญ เอาสิ่งนี้มันยับยั้งสิ่งนี้ ชีวิตนี้ถ้ามีกำไรมีกำไรตรงที่เรามีสติ เรามีสติ เราเริ่มตั้งชีวิตของเรา แล้วเราจะเอาอะไรเป็นเครื่องดำเนินของชีวิตเราไป สิ่งที่เกิดขึ้นมามันเป็นโอกาสนะ คนเราเกิดมา ตั้งแต่เกิดมาจน ๑๐๐ ปีมีโอกาส มีโอกาสใหม่ เราว่าเด็กๆ มันจะมีโอกาสตรงไหน

สามเณรอายุ ๗ ขวบในสมัยพุทธกาลเป็นพระอรหันต์มีมากมายเลย เพราะอะไร? เพราะสามเณรเขาสร้างสติ เขาสร้างบุญญาธิการมา แล้วเขามีปัญญา เหมือนเด็กมันมีเขาวนมีปัญญาของมัน มันย้อนกลับเข้ามา การมีเขาวนมีปัญญา การชำระกิเลสมันต้องใช้ปัญญา ปัญญาอันนั้นต้องมีสัมมาสมาธิเป็นเครื่องเกื้อหนุน

คนเขาทำนากัน เขาวิดน้ำทำนากันเพื่อประโยชน์ของเขา เขาทำนาของเขาเพื่อหวังพืชผลของเขา เพื่อสิ่งที่เป็นธุรกิจของเขา แต่สามเณรเดินไปเห็นเขาวิดน้ำเข้านานี้ น้ำมันเป็นน้ำสิ่งที่ไม่มีชีวิต เขายังวิดเข้านาได้ ยังเป็นประโยชน์ได้ ทำไมหัวใจของเรา ทำไมเราจะปิดกันไม่ได้ เราจะวิดขึ้นมาเป็นหัวใจของเราไม่ได้ นี่สามเณรที่จะเป็นพระอรหันต์เขามีเหตุมีผลของเขา ไม่ใช่ว่าพระอรหันต์นี้จะเกิดขึ้นมาโดยลอยๆ หรือ

พระอรหันต์จะเกิดขึ้นมาจากมรรคอริสัจจ มรรครวมตัว คือความเห็นของใจที่มันเห็นความถูกต้อง ความเห็นของใจเห็นถูกต้องเห็นย้อนกลับเข้ามา เขาทำนาของเขาอยู่ เขาหวังผลประโยชน์ของเขาอยู่ มันเป็นเรื่องโลกๆ สิ่งที่เขาทำนั้นนะ เขาต้องใช้พลังงานของเขา เขาต้องใช้กำลังกายของเขา เหนื่อยหอบขนาดไหนก็ทำงานของเขาไป นั่นเป็นประโยชน์โลกของเขา แต่คนที่ปัญญามองสิ่งนั้นแล้วย้อนกลับมาถึงหัวใจของเรา ย้อนกลับมาหัวใจของเรา เห็นไหม สิ่งที่มีมันเป็นน้ำๆ เขายังเอาขึ้นมาเป็นประโยชน์ได้ แต่ความคิดของเราทำไมไม่เอามาเป็นประโยชน์ล่ะ

ถ้าความคิดของเรา คนที่เขาวิมูฏทิกะที่เขาไม่แต่เรื่องของทางโลก เขาก็เอาวิมูฏทิกะอันนี้ไปใช้ประโยชน์กับทางโลก ประโยชน์ทางโลกคิดทางวิทยาศาสตร์ คิดทางสิ่งต่างๆ เพื่อให้เป็นประโยชน์ของเขามันก็เป็นประโยชน์ของเขา นักวิชาการเขาต้องวิเคราะห์วิจัยต่างๆ เขาสร้างของเขาขึ้นมาเพื่อเป็นวิชาการ เพื่อเป็นสิ่งที่ประโยชน์กับโลก

โลกเขาจะต่อสู้กันด้วยปัญญาด้วยความรู้ สิ่งที่มีความรู้นี้ ความรู้นี้เป็นสมบัติอันประเสริฐมาก ความรู้อย่างนี้มันก็ได้ขึ้นมา แต่ความรู้อันนี้คนเขามีปัญญามาก คนที่เขามีความรู้มาก แต่เขาประกอบธุรกิจ ประกอบต่างๆ เขาไม่ประสบความสำเร็จของเขา มันก็ต้องจังหวะและโอกาส อำนาจวาสนา มันก็เจือไปด้วยเรื่องของกรรม เรื่องของกรรม เรื่องของโอกาส เรื่องของสิ่งต่างๆ สิ่งนี้ก็มิไป

ถ้าคนที่ว่าเขามีที่ปรึกษา เขามีทีมงานของเขา เขาก็ทำงานของเขาได้เพราะทีมงานของเขา มันอยู่ที่ว่าการวินิจฉัยของเขา โอกาสของเขาที่จะสั่งการของเขา นี่มันประสบพหุติกับเหตุการณ์ขนาดไหน อันนั้นมันเป็นอำนาจวาสนาของโลก เรื่องโลกยังต้องอาศัยกรรม สิ่งที่กรรมคือการกระทำ คือจังหวะและโอกาส อันนั้นจะเป็นเรื่องของโลกเขา

แต่เรื่องของใจละ เรื่องของใจมันเรื่องของส่วนบุคคล ส่วนบุคคลคือเรื่องของเรา ธรรมะมีอยู่โดยดั้งเดิม สิ่งนี้มันมีอยู่โดยธรรมชาติ แต่ว่ามันลึกลับซับซ้อน เพราะอะไร? เพราะมันต้องย้อนกระแสกลับเข้ามา พลังงานที่ส่งออกนี้ ความคิดที่ว่าเราต่อสู้กันด้วยความคิด สิ่งนี้มันจะเป็นประโยชน์กับโลกเรื่องความคิด มันยังเป็นเรื่องวิชาการที่เอามาพิสูจน์กันได้

แต่ความคิดจากภายใน เวลาปัญญามันย้อนกลับเข้ามา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมขึ้นมานี้ ปัญญาละ วุฒิกวาระภูมิปัญญาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังท้อแท้เลยว่า แล้วมนุษย์จะรู้ได้อย่างไร มนุษย์คนเราปฏิบัติจะรู้ได้อย่างไร?

แต่ถึงที่สุดองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เป็นมนุษย์ ครูบาอาจารย์ก็เป็นมนุษย์ ความเห็นอันนี้มันเกิดขึ้นมาจากสภาวะจากหัวใจที่มันเป็นสิ่งที่ว่ามันเป็นสิ่งที่มีชีวิต เราต้องพยายามถนอมสิ่งนี้ขึ้นมา ให้มีศรัทธามีความเชื่อ ถ้ามีศรัทธามีความเชื่อ โอกาสเราเกิดนะ ถ้าเราไม่มีศรัทธามีความเชื่อ

นี่เวลาผู้ที่ประพฤติปฏิบัติพระอรหันต์ปล่อยวางทั้งหมด แต่มีความรู้แจ้งแล้ว ปล่อยวาง อันนั้นมันก็เป็นความปล่อยวาง แต่ถ้าเป็นความเห็นของเรา เราอยู่เฉยๆ เราก็อปล่อยวาง สิ่งต่างๆ เราพยายามกดไว้ เราก็อปล่อยวาง เรารู้ว่าเราปล่อยวางของเขา ปัญญาของเรามันมีแค่นี้ไง ปล่อยวางแบบหินทับหญ้าไง ปล่อยวางแบบปฏิเสธไง ปล่อยวางแบบไม่ยอมรับรู้ ปล่อยวางแบบนี้เรารู้ว่าเราเป็นชาวพุทธ เราก็อปฏิบัติเหมือนครูบาอาจารย์ เราไม่ต้องปฏิบัติก็ได้ ทำไมต้องปฏิบัติให้มันทุกข์มันยาก วิกฤติที่เวลามันเกิดทุกข์เกิดยาก ขณะที่เวทนาเกิดขึ้น เวลาเกิดการเจ็บปวด เกิดการไม่พอใจอารมณ์ อารมณ์เกิดต่างๆ ในหัวใจ วิกฤติอย่างนั้นเราจะทำให้มันสงบตัวลงได้อย่างไร

แต่เราไม่เคยผ่านวิกฤติเลย เราไม่เคยผ่านสภาวะกระทบของใจเลย เราปล่อยวางเฉยๆ มันเป็นความคิดของเรา นี่ความคิดอย่างนี้ โทษนะ มันก็เหมือนสัตว์นะ สัตว์มันไม่ทำอะไรก็ได้ มันกินของมันอยู่โดยสัญชาตญาณของมัน มันก็มีความสุขของมัน มีความสุขนะ มันพอใจของมัน มันก็มีชีวิตอยู่ของมันอย่างนั้นก็ได้ ถ้าอย่างนั้นเขาไม่เป็นพระอรหันต์บุคคลหรือ ไม่! เพราะว่าเขายังต้องเกิดต้องตาย กระแสของใจ ยางเหนียวคืออวิชชา คือความไม่รู้ตัวตนของเขา ยังจะต้องพาจิตนี้ให้สมบุกสมบันตลอดไป

เราก็เหมือนกัน ถ้าเราว่าเราปล่อยวางๆ ปล่อยวางความคิดมันเกิดขึ้นมาใหม่ ปล่อยวางความทุกข์เกิดขึ้นมาใหม่ ปล่อยวางความขัดใจใจ ความขัดใจคือความเศร้าหมอง คือการไม่พอใจ สิ่งนี้มันละเอียดอ่อนมาก ทุกอย่างต่างๆ ของมัน การแบกหาม การความทุกข์อันนอก ความโลภ ความโกรธ ความหลง มันเกิดขึ้นมาจากความเฉาความเศร้าหมองอันนี้ไง มันเกิดจากอนุสัย เราว่าสิ่งนั้นมันเป็นอารมณ์ที่รุนแรง เราก็พยายามกดไว้ เราเห็นว่าสิ่งนี้เราเป็นศีลธรรมจริยธรรม เราก็ปล่อยวางสิ่งนี้เข้ามา แล้วมันก็มาอยู่กับความว่างอันนี้ไง ถ้ามาอยู่กับความว่างอันนี้ อันนี้มันส่องใส อันนี้มันเศร้าหมอง อันนี้มันเป็นไป อันนี้มันคือตัวพลังงาน พลังงานนี้ถ้ามันกระทบมันก็จะเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ถ้ามันไม่กระทบมันก็อยู่ของมันเอง

จิตเดิมแท้ที่ส่องใส ความส่องใสคือจิตที่มันเป็นธรรมชาติของมัน แต่มันยังไม่กระทบกับสิ่งที่ว่าแทงใจดำ ความโลภ ความโกรธ ความหลง สิ่งที่ว่ามันกระทบใจ สิ่งที่มีความดูดดื่มของใจ มันจะเกิดพายุขึ้น พายุนี้มันถึงเกิดดับๆ นี่ถ้าเราเกิดวิกฤติ เราเข้าใจสิ่งนี้ เหมือนกับเขารู้เรื่องแผ่นดินไหว แผ่นดินไหวเมื่อก่อนเราก็เข้าใจว่ามันเป็นเรื่องของสภาวะธรรมอะไรต่างๆ แต่พอแผ่นดินไหวเราก็เข้าใจว่าเหตุผลมันเกิดจากสิ่งนั้นๆ เราก็ไม่ตื่นเต้นไปกับความรู้ความเป็นอย่างนั้น

อันนี้ก็เหมือนกัน ถ้าเราเห็นความเป็นไปของหัวใจ ความโลภ ความโกรธ ความหลง มันเกิดขึ้นมาจากสิ่งใด สิ่งใดมันกระทบขึ้นมา แล้วสิ่งใดไปรับรู้สิ่งต่างๆ นี่ปัญญามันจะย้อนกลับเข้ามา เราจะเข้าใจ ทางวิทยาศาสตร์เขาเข้าใจว่าแผ่นดินไหวเพราะเปลือกของโลกมันเคลื่อน สิ่งที่ยึดมันเคลื่อนไป แต่สิ่งที่มันเคลื่อนมันก็เกิดสภาวะกรรม

สภาวะกรรมนี้ ทำไมมนุษย์ต้องไปอยู่อย่างนั้น สิ่งที่มีชีวิตมันก็มีสภาวะกรรมอันนั้น นี่วิญญูมันก็ยังเกิดเกื้อกูลกันไป เหมือนกับเรา ทำไมเราเกิดมาเราเป็นมนุษย์เหมือนกัน ทำไมบางคนเกิดมาโรคภัยไข้เจ็บมาก บางคนเกิดมาโรคภัยไข้เจ็บน้อย เรื่องของโรคคือเรื่องของธาตุ ๔ เรื่องของร่างกายของเรา เรื่องของหัวใจ คือเรื่องของความไปแบกรับไว้ไง

นี่ก็เหมือนกัน ในเมื่อถ้าแผ่นดินไหว เรื่องของสภาวะกรรม คือมนุษย์เป็นสิ่งที่มีชีวิต ทำไมต้องอยู่สภาวะแบบนั้น ทำไมมันเกิดสภาวะแบบนั้น ในมงคลสูตรขององค์

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกเกิดในประเทศอันสมควร เราเกิดในประเทศที่ว่าตามฤดูกาล เราไม่เกิดหนาวร้อนนักจนเกินไป แต่มันเป็นฤดูกาลตลอดไป แผ่นดินไหวก็น้อยอยู่ นี่ถ้าไปเกิดในประเทศที่ว่ามีสิ่งนี้เกิดไป เกิดในประเทศอันไม่สมควรก็เพราะว่ากรรมพาเกิด สิ่งที่เราเกิดมันมีเหตุมีผลของมันขับเคลื่อนมันไป มันไม่มีสิ่งใดลอยๆ มาหรือ มันจะต้องมีเหตุมีผลของมันเกี่ยวพันกันไป มันถึงเป็นสภาวะเป็นธรรม

ย้อนกลับมาแล้วหัวใจความโลภ ความโกรธ ความหลง มันก็เกิดสภาวะแบบนั้น แล้วเราวิปัสสนาของเราเห็นสภาวะแบบ... สิ่งใดเป็นความโลภ โลภเพราะอะไร? เพราะเราไม่รู้เรื่องเลย สิ่งนี้เป็นมายาทั้งหมด มันเป็นจริงตามสมมุติ มันมีจริงของมันตามสมมุติ แต่สิ่งนี้ไม่จริงเพราะมันอยู่ชั่วคราวทั้งนั้น แล้วเราจะไปยึดมันถือนั่นมันทำไม สิ่งที่เราไม่รู้ของมันนะ เราก็รับใช้ของเขาไป เราต้องกินต้องอยู่ เราก็ใช้สิ่งนี้ไป ใช้ไปโดยสภาวะที่ว่าเรามีความจำเป็นใช้ไป เสร็จถ้ามันเหลือเราก็เอามาต่อไป เราจะเก็บสิ่งนั้นไว้คือว่าเราไม่ไปยึดมัน

เราดูสภาวะแบบนั้น เราก็ใช้สภาวะแบบนั้น มันจริงตามสมมุติ ถ้ามันจริงตามสมมุติ มันเห็นสภาวะต่างอันต่างจริง ใจก็จริงอันหนึ่ง สมมุติก็สภาวะจริงอันหนึ่ง มันเกิดขึ้นกระทบกัน แล้วมันก็จะป็นอารมณ์รุนแรงไป ถ้ามันเกิดขึ้น เรารับรู้ แล้วเราปล่อยวางไว้ เราไม่ไปกับมัน นี่ใจก็จะเป็นอิสระเข้ามาๆ จนปล่อยวางสิ่งต่างๆ เข้ามา จะเห็นดวงใจของเราว่าสิ่งนี้สมบุกสมบันมาก เกิดตายในวัฏฏะกัมมहाศาล แล้วมาเกิดตายในอารมณ์ความคิดของตัวเองอีกมหาศาล เพราะเกิดดับอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลาเป็นปัจจุบันธรรม การเกิดการตายในวัฏสงสารนั้นมันไปเกิดตายในสภาวะกรรม ที่กรรมขับเคลื่อนชีวิตนี้ต้องสมบุกสมบันไป

การเกิดในสภาวะเกิดดับในอารมณ์นี้ มันเป็นปัจจุบันธรรมที่เกิดวิปัสสนาขึ้นมาได้ ชีวิตเกิดความโลภ เกิดความผูก เกิดความหลง เกิดอย่างนี้ แล้วมันดับอย่างไร ด้วยสภาวะธรรมที่เข้าไปจำแนกออกมันดับอย่างไร ถ้าปัจจุบันนี้เห็นการเกิดการดับ แล้วปล่อยวางการเกิดการดับโดยใจหัวใจมันปล่อยวาง แล้วมันปล่อยวางตัวมันเอง ถึงที่สุดใจดวงนี้จะไม่ไปสมบุกสมบันไปกับสิ่งใดเลย จะไม่สมบุกสมบันกับการเกิดการดับของอารมณ์ในหัวใจของตัวเอง จะไม่มีสภาวะสิ่งใดๆ ไปรองรับอารมณ์อันนั้น จะไม่มีสภาวะอันใดไปจับต้องสิ่งอารมณ์อันนั้น

ในปัจจุบันนี้มันไม่เกิดไม่ตาย แล้วมันจะไปเกิดที่ไหนล่ะ สิ่งต่างๆ ที่ว่าจุดนี้ต้องสมบุกสมบัน การเกิดต่อไปนี้มันจะไม่ไปเกิดอีกเลย ไม่เกิดอีกเลยโดยมีสภาวะความรู้ เพราะมันเป็นจิต เพราะมันเป็นจิตที่มันมีความรู้สึก มันเป็นธาตุรู้ มันเป็นสิ่งที่มีชีวิต แต่มันไม่เกาะเกี่ยวกับสิ่งใดต่อไปทั้งสิ้น มันจะอยู่ในสภาวะเอกเทศของมันโดยอำนาจของมัน โดยสภาวะธรรมอันนี้ อันนี้จะเป็นสภาวะธรรมตามความจริง

นี่วิกฤติของชีวิต ถ้าเราพลิกมาเป็นโอกาส สิ่งที่พลิกเป็นโอกาสแล้วอะไรต่างๆ เราจะวิปัสสนา เราจะแก้ไขของเราได้ทั้งหมด ถ้าเราได้ทั้งหมดสิ่งที่เหลือนั้นเป็นกำไรทั้งหมด เป็นกำไรก็สิ่งนี้มันจะไม่กระทบกับสิ่งใด สิ่งนี้จะมีความสุขของมันไปโดยธรรมชาติของมัน นี่วิกฤติในชีวิตต่างๆ ต้องพลิกมาเป็นโอกาส สิ่งที่กระทบกระเทือนแล้วต้องเอามาเป็นประโยชน์กับเราทั้งสิ้น

ถ้าเป็นประโยชน์กับเราทั้งสิ้น สิ่งนี้มันจะทำให้สิ่งปลดปล่อยความเกาะเกี่ยวของใจ แล้วปลดปล่อยสิ่งนั้นไว้ตามความเป็นจริง สมมุติก็จริงตามสมมุติ บัญญัติธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็จริงตามบัญญัติ แล้วใจที่เป็นความจริงอันนั้นมันจะเป็นความจริงอันนั้นโดยสมบูรณ์ เอวัง